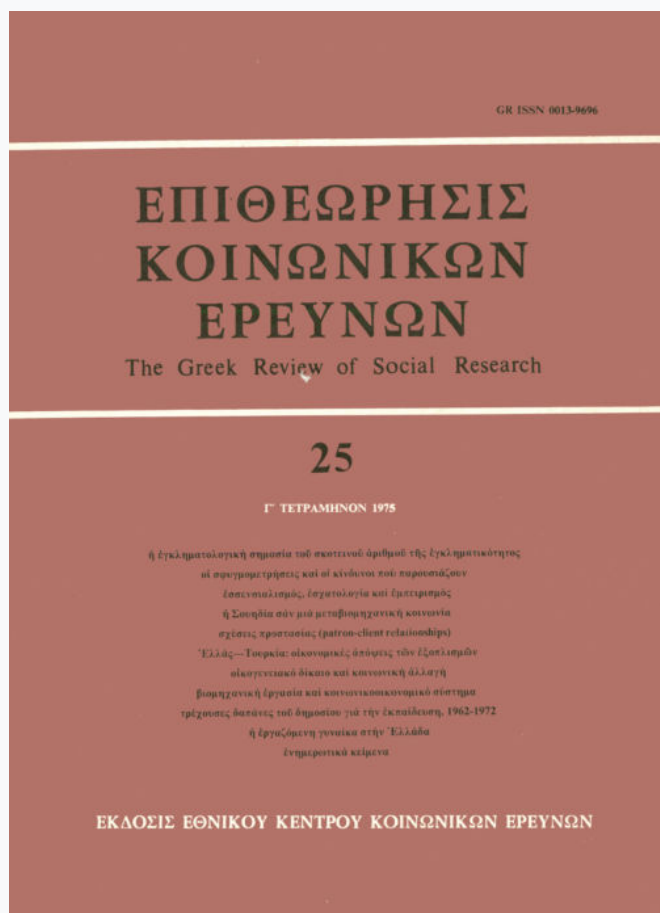

The Greek Review of Social Research

Vol 25 (1975)

25 Γ'

Η Σουηδία σαν μια μεταβιομηχανική κοινωνία: Μερικές νύξεις για συνεχή κοινωνική σκέψη

David Popenoe, Ευαγγελία Κόσσυβα

doi: [10.12681/grsr.386](https://doi.org/10.12681/grsr.386)

Copyright © 1975, David Popenoe, Ευαγγελία Κόσσυβα

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Popenoe, D., & Κόσσυβα Ε. (1975). Η Σουηδία σαν μια μεταβιομηχανική κοινωνία: Μερικές νύξεις για συνεχή κοινωνική σκέψη. *The Greek Review of Social Research*, 25, 407–412. <https://doi.org/10.12681/grsr.386>

ή Σουηδία σάν μιὰ μεταβιομηχανική κοινωνία*

Μερικὲς νύξεις γιὰ συνεχῆ
κοινωνικὴ σκέψη

τοῦ
David Popenoe

Douglass College
Rutgers University

Μετάφραση: Εὐαγγελία Κόσσυβα

Ἡ Σουηδία ἀπὸ καιροῦ ἔχει προταθῇ ἀπὸ φιλελεύθερους καὶ ριζοσπάστες διανοούμενους ὡς πρότυπο κοινωνίας—προοδευτικῆς, δικαίας καὶ εὐημερούσης. Ἀπὸ τότε ποὺ ὁ Marquis Childs ἔχει ἐπισύρει τὴν προσοχὴ μας στὴ σπουδαιότητα τῆς Σουηδίας κατὰ τὴ δεκαετία 1930-40 χαρακτηρίζοντάς την σάν «τὴ μέση ὁδὸ»,¹ ἡ Σουηδία συχνὰ θεωρεῖται σάν κάτι πολὺ κοντὰ στὴν οὐτοπία ποὺ ὑπάρχει στὸν κόσμο. Ἦδη ἀπὸ τὴ δεκαετία 1950-60 ἡ σουηδικὴ κοινωνία ἔχει ὑποστῇ τὴ σφοδρὴ ἐπίθεση τοῦ καπιταλιστικοῦ τύπου. Μερικὰ πρόσφατα ἄρθρα ἔχουν γιὰ τίτλους «Διαταραχὴ στὸν Παράδεισο: Ἡ εὐημερία τοῦ σουηδικοῦ κράτους ἀρχίζει νὰ καταρρέη»,² «Οἱ πλοῦστοι καὶ δυστυχισμένοι Σουηδοί. Τί τοὺς συμβαίνει;»,³ «Ἐνα σκουλήκι στὸ σουηδικὸ μῆλο: Ἀπόλεια τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας».⁴ Ἡ πρῶτη ἐπίθεση ἦταν οἱ ἰσχυρισμοὶ τοῦ Προέδρου Eisenhower τὸ 1960 στὸ Δημοκρατικὸ Ἐθνικὸ Συνέδριο γύρω ἀπὸ τὰ προβλήματα αὐτοκρατίας, μέθης καὶ νωθρότητος στὴ Σουηδία.⁵

Αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς κριτικῆς (ποὺ πρέπει νὰ θεωρηθῇ σάν συντελεστὴς τῆς στάσεως τοῦ προέδρου Νίξον ἔναντι τῆς Σουηδίας τὸν προηγούμενο χρόνο, ποὺ ἔφτασε στὸ χεῖλος τῆς διακοπῆς τῶν διπλωματικῶν σχέσεων) μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ σὲ μεγάλο βαθμὸ σάν μιὰ ἄτυχη ἀντεπίθεση τῶν ἰδεολόγων τοῦ καπιταλιστικοῦ συστήματος τὸ ὁποῖο ἀντιμετωπίζει ὁλοένα διογκούμενα προβλήματα.

Οἱ παρατηρήσεις μου κατὰ τὴ διάρκεια τῆς περισότου ἀπὸ ἕνα χρόνο παραμονῆς μου στὴ Σουηδία ὡς ὑποτρόφου τοῦ ἰδρύματος Fulbright (1972-73) δὲν κατάφεραν νὰ βροῦν ἐπιχειρήματα γιὰ τέτοιου εἶδους κατηγορίες.

Ἡ Σουηδία δὲν εἶναι ἀπαλλαγμένη ἀπὸ προβλήματα οὐτοπίας (ποῖο κράτος ἄλλοστε εἶναι;) καὶ εἶναι λογικὸ νὰ ὑποστηρίξῃ κανεὶς ὅτι οἱ κάτοικοί της ἀνησυχοῦν λίγο μὲ τὸ πολιτικὸ κόμμα ποὺ εἶναι στήν

* Μιὰ πρώτη μορφή αὐτοῦ τοῦ ἀρθροῦ παραδόθηκε τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1973 στὸ Ἐθνικὸ Κέντρο Κοινωνικῶν Ἑρευνῶν, Ἀθήναι-Ἑλλάς, στὸ τμήμα κοινωνιολογίας τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Μαδρίτης καὶ στὸ Κέντρο Ἀστικῶν Σπουδῶν, Ἰσραηλινὸ Ἰνστιτοῦτο Τεχνολογίας, Haifa, Ἰσραήλ.

1. Sweden: *The Middle Way* (New Haven: Yale University Press, 1936).

2. Pasadena (California), *Star News*, 27 Νοεμβρίου 1972.

3. *US News and World Report*, 30 Ἰουλίου 1973, σ.68.

4. *Los Angeles Times*, 1973.

5. Ἀναφέρθηκε σὲ μιὰ «τελείως φιλικὴ χώρα» ἡ ὁποία ἀκολουθεῖ μιὰ «σοσιαλιστικὴ φιλοσοφία καὶ στήν ὁποία τὸ ποσοστὸ αὐτοκρατιῶν ἔχει φτάσει σὲ σχεδὸν ἀπίστευτα ὕψη... ἡ μέθη ἔχει ἀξελήθει. Ἡ ἑλλειψὴ φιλοδοξίας εἶναι φανερὴ σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς».... Ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Luis Bultena, *Deviant Behavior in Sweden* (Νέα Ὑόρκη: Exposition Press, 1971). Ἄν καὶ τὸ ποσοστὸ αὐτοκρατιῶν εἶναι ὑψηλὸ σὲ ὅλες τὶς προοδευμένες κοινωνίες, ὥστόσο στὴ Σουηδία εἶναι μικρότερο ἀπὸ ἐκεῖνο τῆς Αὐστρίας, Τσεχοσλοβακίας, Δανίας, Φινλανδίας, Δυτικῆς Γερμανίας, Οὐγγαρίας, Ἑλβετίας καὶ Ἰαπωνίας (στοιχεῖα τοῦ ἔτους 1960 ἀπὸ τὸν Παγκόσμιον Ὄργανισμὸ Ὑγείας).

ἀρχὴ ἐπὶ 41 χρόνια (ἐν τούτοις οἱ πρόσφατες ἐκλογές δὲν κατέφεραν νὰ ἀπομακρύνουν τοὺς σοσιαλδημοκράτες ἀπὸ τὴν ἐξουσία). Ἀλλὰ τὸ γεγονός εἶναι ὅτι ἡ Σουηδία ἔχει τὰ λιγότερα προβλήματα σὲ δ' ὁκλήρη τῇ γῇ, τὸ περισσότερο ἀποδοτικό καὶ ἀνθρώπινο σύστημα καὶ τοὺς πῶς εὐχαριστημένους ἀνθρώπους. Ὑπάρχει πλῆθος ἐμπειρικῶν δεδομένων ποὺ στηρίζουν αὐτὲς τὶς παρατηρήσεις,¹ ἐνῶ ἡ ἀντισουηδικὴ ἄποψη παραμένει, κατὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος, ἐμπειρικὰ ἀστήρικτη.²

Ὑπάρχει ἐν τούτοις καὶ ἓνα ἄλλο ἀνησυχητικὸ σημεῖο. Οἱ ΗΠΑ φαίνεται πὺς διάκεινται περισσότερο ἀρνητικὰ παρὰ θετικὰ ἀπέναντι στὴ Σουηδία. Τὴν ἐποχὴ τῶν μεγαλύτερων σουηδικῶν ἐπιτυχιῶν, οἱ ἐμπειρίες τῆς συχνὰ παραβλέπονται στὶς σοβαρὲς ἐπιστημονικὲς συζητήσεις ποὺ διαμορφώνουν τὴν κοινωνικὴ σκέψη σ' αὐτὴ τὴ χώρα. Ἐνα παράδειγμα εἶναι ἡ διεξαγόμενη συζήτηση γιὰ τὶς μεταβιομηχανικὲς κοινωνίες. Ἡ πῶς σημαντικὴ προσφορά, στὸν τομέα αὐτὸ μέχρι σήμερα, εἶναι τὸ τελευταῖο βιβλίο τοῦ Daniel Bell: *Ὁ ἐρχομὸς τῆς μετα-βιομηχανικῆς κοινωνίας*.³ Ἡ ἀναφορὰ στὴ Σουηδία περιορίζεται σὲ δύο ὑποσημειώσεις μόνο (παρὰ τὸ γεγονός ὅτι εἶναι ἀντιπροσωπευτικὸς τύπος αὐτοῦ τοῦ εἶδους τῶν κοινωνιῶν).⁴ Αὐτὸ, πράγματι, προκαλεῖ μεγάλῃ ἐκπλήξει, ἐπειδὴ μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ὅτι ἡ Σουηδία εἶναι τὸ μοναδικὸ κράτος στὸν κόσμον τὸ ὁποῖο εἶναι περισσότερο μεταβιομηχανικὸ ἀπὸ τὶς ΗΠΑ—γιὰ νὰ χρησιμοποιήσουμε τὴν ὀρολογία τοῦ Bell.

Δὲν εἶναι σαφές γιὰτὶ ἡ Σουηδία παραβλέπεται ἔτσι. Ἴσως αὐτὸ νὰ ὀφείλεται, ἐν μέρει, στὸ γεγονός ὅς τὴ εἶναι μὴ πολὺ μικρὴ χώρα ποὺ δὲν συγκρατεῖται μετὰ τῶν μεγάλων δυνάμεων μὲ περιορισμένη ἀπὴλξη στὸ διεθνὴ γῶρον. Ἴσως ἡ Σουηδία νὰ θεωρεῖται μοναδικὴ περίπτωση. Ἀλλὰ τὸ γεγονός ὅς τὴ παρεβλήθη, ἔχει, πιστεύω, σοβαρὰ καὶ δυσμενεῖς ἐπιπτώσεις στὸν προβληματισμὸ μας σχετικὰ

μὲ τὶς μεταβιομηχανικὲς κοινωνίες γενικώτερα, καὶ τὶς ἑνωμένες Πολιτεῖς ειδικώτερα. Ἡ πρόθεσή μου σ' αὐτὴ τὴ μελέτῃ εἶναι νὰ προτείνω μερικὸς ἀπὸ τοὺς τρόπους μὲ τοὺς ὁποῖους ἡ περίπτωσις τῆς Σουηδίας καταρρίπτει μερικὲς γενικὰ παραδεκτὲς θέσεις γιὰ τὴ φύσιν τῶν μεταβιομηχανικῶν κοινωνιῶν. Θὰ ἀναφερθῶ ειδικώτερα στὶς πρόσφατες ἐργασίες τοῦ Bell.

Πρῶτα-πρῶτα ποῖα εἶναι τὰ βασικὰ χαρακτηριστικὰ ποὺ κάνουν τὴ Σουηδία ὄχι μόνο μεταβιομηχανικὴ ἀλλὰ τὴν περισσότερο προοδευτικὴ μεταβιομηχανικὴ κοινωνία; Σύμφωνα μὲ τὸν Bell, ἡ μετατροπὴ ἀπὸ μιὰ βιομηχανικὴ σὲ μιὰ μεταβιομηχανικὴ δομὴ συνίσταται στὶς ἀκόλουθες πέντε θεμελιώδεις τάσεις:⁵

1. Μετάβασις ἀπὸ μιὰ οἰκονομία προσανατολισμένη στὰ ὑλικά ἀγαθὰ σὲ μιὰ οἰκονομία προσανατολισμένη στὴν παροχὴ ὑπηρεσιῶν.

2. Αὐξηση τῆς ὑπερχῆς ἐν ἐπαγγελματικῶν καὶ τεχνικῶν τάξεων μέσα στὴν ἐπαγγελματικὴ δομὴ.

3. Ἀναγνώμονες συγκεντρωτισμοῦ τῶν θεωρητικῶν γνῶσεων σὰν πηγῆς μετarrρυθμίσσεως καὶ πολιτικῆς διαμορφώσεως.

4. Ἀνάπτυξις ἐνὸς προσανατολισμένου στὸ μέλλον τεχνολογικοῦ ἐλέγχου καὶ φορολογίας.

5. Δημιουργία νέων ἐπιστημῶν τεχνολογῶν γιὰ τὴ διαδικασία λήψεως τῶν ἀποφάσεων.

Ἀναφορὰ μὲ δὲς σχεδὸν τὶς τάσεις αὐτὲς μπορεῖ κανεὶς δικαιολογημένα νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι ἡ Σουηδία ἔχει τὸ προβάδισμα ἐναντὶ τῶν ΗΠΑ. Ἡ μετατόπισις τοῦ ἐλέγχου ἀπὸ τοὺς πολιτικοὺς στοὺς κατέχοντες διοικητικὲς θέσεις καὶ στοὺς εἰδικούς, ἡ ποῖα προϋποθέτει πολλὰς ἀπ' αὐτὲς τὶς ἀλλαγὰς (καὶ ἡ ποῖα εἶναι στενὰ συνδεδεμένη μὲ τὴ θέση «τέλος στὴν ἰδεολογία»), εἶναι πολὺ περισσότερο προοδευτικὴ στὴ Σουηδία ἀπὸ ὅ,τι στὶς ΗΠΑ, σύμφωνα μὲ τὰ συμπεράσματα ὧν σχεδὸν τῶν ἐπιστημῶν ποὺ καταπιύστηκαν μὲ τέτοια θέματα.⁶ Οἱ ἐπιστήμονες, ἀκόμη καὶ οἱ κοινωνιολόγοι, διαδραματίζουν σπουδαῖο ρόλο στὴν πολιτικὴ καὶ στὴ διαδικασία λήψεως ἀποφάσεων στὴ Σουηδία. Ἐπιστήμονες καὶ τεχνολόγοι εἶναι πολὺ ψηλὰ στὴν κοινωνικὴ πυραμίδα στὴ Σουηδία (ἀκαδημαϊκοὶ καὶ μηχανολόγοι, γιὰ παράδειγμα, κατατάσσονται πολὺ ψηλότερα ἀπὸ ὅ,τι στὶς ΗΠΑ). Ἡ Σουηδία ἔρχεται δεύτερη μετὰ τὶς ΗΠΑ στὸ ποσοστὸ τῆς οἰκονομίας ποὺ διατίθεται γιὰ παροχὴ ὑπηρεσιῶν μᾶλλον, παρὰ γιὰ παραγωγὴ ὑλικῶν

1. Ἡ καλύτερη κοινωνιολογικὴ μελέτῃ γιὰ τὴ Σουηδία εἶναι τοῦ Richard F. Tomasson, *Sweden: Prototype of Modern Society* (Νέα Ὑόρκη: Random House, 1970), ἡ ποῖα συνοψίζει πολλὰ ἀπὸ τὰ σχετικὰ ἐμπειρικὰ δεδομένα.

2. Πρόσφατο παράδειγμα εἶναι ἡ μελέτῃ τοῦ δημοσιογράφου Roland Huntford, *The New Totalitarians* (Νέα Ὑόρκη: Stein and Day, 1972), ποὺ δὲν χρησιμοποιεῖ καθόλου κοινωνικὰ ἐπιστημονικὰ δεδομένα.

3. (Νέα Ὑόρκη: Basic Books, 1973).

4. Ἄλλες σχετικὲς ἐργασίες στὶς ὁποῖες γίνεται λόγος γιὰ τὴ Σουηδία εἶναι τοῦ Amitai Etzioni, *The Active Society* (Νέα Ὑόρκη: Free Press, 1968)· τοῦ Talcott Parsons, *The System of Modern Societies* (Englewood Cliffs, N. J.: Prentice Hall, 1971)· τοῦ Ralf Dahrendorf, *Class and Class Conflict in Industrial Society* (Stanford: Stanford University Press, 1959)· τοῦ Daniel Bell, *The End of Ideology* (Νέα Ὑόρκη: Free Press, 1962)· τοῦ Jacques Ellul, *The Technological Society* (Νέα Ὑόρκη: Vintage Books, 1967)· τοῦ Kenneth E. Boulding, *The Meaning of the 20th Century* (Νέα Ὑόρκη: Harper and Row, 1964) καὶ τῶν Herman Kahn καὶ Anthony J. Wiener, *The Year 2000* (Νέα Ὑόρκη: Macmillan, 1967).

5. Θὰ πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι ὁ Bell διακρίνει τὴν κοινωνικὴ δομὴ (ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὴν οἰκονομία, τὴν τεχνολογία καὶ τὴ διάρθρωσις τῆς ἀπασχολήσεως) ἀπὸ τὸ πολίτευμα καὶ τὴν κουλτοῦρα.

6. Βλέπε γιὰ παράδειγμα, M. Donald Hancock, *Sweden: The Politics of Postindustrial Change* (Hinsdale, Ill.: Dryden Press, 1972, Gideon Sjoberg and M. Donald Hancock (eds.), *Politics in the Post Welfare State* (Νέα Ὑόρκη: Columbia University Press, 1972), καὶ Joseph B. Board, Jr., *The Government and Politics of Sweden* (Boston: Houghton Mifflin, 1970)-

άγαθων, ἀλλὰ μέσα στὰ πλαίσια τῆς παροχῆς ὑπηρεσιῶν ἓνα πολὺ ὑψηλότερο ποσοστὸ ἀποτελεῖται ἀπὸ μὴ ἐπιχειρηματικὲς ὑπηρεσίες, οἱ ὁποῖες εἶναι τὸ βασικὸ κίνητρο μιᾶς οἰκονομίας παροχῆς ὑπηρεσιῶν.¹

Συνθῆκος ὑποτίθεται ὅτι οἱ μεταβιομηχανικὲς κοινωνίες εἶναι ἐπίσης πολὺ πλούσιες. (Ἐξ ἄλλων, αὐτὸ εἶναι ἡ κυρία αἰτία ποὺ δίδεται μεγάλη ἐμφαση στὴν ὀρθολογιστικὴ τους βάση). Μετὰ τὴν πρόσφατη ὑποτίμηση τοῦ δολλαρίου, ἡ Σουηδία προηγεῖται τῶν ΗΠΑ σὰν τὸ κράτος μὲ τὸ μεγαλύτερο κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα στὸν κόσμον.² Μὲ ἄλλα κριτήρια, σχετικὰ μὲ τὸν προοδευτικὸ ἐκσυγχρονισμό, ἡ Σουηδία προηγεῖται ἐπίσης. Ἔχει τὸ χαμηλότερο ποσοστὸ γεννησέων, τὸ μεγαλύτερο ὄριο ζωῆς, τὴν περισσότερο συμπαιγνὴ οἰκογενειακὴ δομὴ στὸν κόσμον, καὶ εἶναι προφανῶς δημοκρατικώτερη ἀπὸ τὰ δυτικὰ κράτη, πολὺ περισσότερο ἀπὸ τὴς ΗΠΑ.

Τὸ γεγονός ὅτι ἡ Σουηδία εἶναι «τὸ πιὸ προοδευτικὸ» κράτος τοῦ κόσμου, πρέπει νὰ τῆς ἐξασφαλίσῃ μιὰ ἐξαιρετικὴ θέση μεταξὺ τῶν ἄλλων προηγμένων κρατῶν, σὰν ἓνα παράθυρο στὸ μέλλον. Αὐτὸ ἰσχύει, κυρίως, γιὰ τὴν ἀνάλυση τῶν μεταβιομηχανικῶν τάσεων. Ἀλλὰ μόνο του αὐτὸ τὸ γεγονός δὲν εἶναι, νομίζω, τὸ πιὸ ἀντιπροσωπευτικὸ χαρακτηριστικὸ στὴν περίπτωσι τῆς Σουηδίας.

Φυσικὰ, τὸ κύριο μέρος αὐτῆς τῆς σοβαρῆς ἀνάλυσεως, μὲ ἐπικεντρο τὴν πολιτικὴν δομὴ τῆς κοινωνίας,³ ἔχει γίνεи στὴ Σουηδία. Ἡ ἀντίδραση τῆς σχετικῆς πολιτικῆς στὸν μεταβιομηχανικὸ ἐκσυγχρονισμό εἶναι ἔντονη, ἀποδοτικὴ καὶ προσανατολισμένη στὴν προαγωγὴ τῆς ἀνθρώπινης εὐημερίας. (Συχνὰ ξεχνιέται τὸ γεγονός πὼς λιγότερο ἀπὸ 100 χρόνια πρὶν ἡ Σουηδία ἦταν μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ φτωχὲς χώρες τῆς Εὐρώπης.) Ἡ οἰκονομία τῆς Σουηδίας δὲν εἶναι σοσιαλιστικὴ (95% τῶν μέσων παραγωγῆς εἶναι προσωπικὴ ἰδιοκτησία σὲ σύγκριση μὲ τὴς ΗΠΑ), ἀλλὰ εἶχε ἓνα ἀκμαῖο σοσιαλιστικὸ κῶμμα στὴν ἐξουσία γιὰ 4 δεκαετίες, τὸ ὁποῖο ἐπέβαλε στὴν οἰκονομία ἓνα μεγάλον βαθμὸ συγκεντρωτικῆς καθοδηγήσεως καὶ ἐλέγχου. Αὐτὸς ὁ δημόσιος ἐλεγχος, σίγουρα, βοηθεῖ νὰ ἐξηγηθῇ σὺν τὸ λόγῳ γιὰ τὸν ὁποῖο ἡ Σουηδία, σὲ σύγκριση μὲ τὴς ΗΠΑ, δὲν ἔχει σχεδὸν καθόλου τρώγλες, φτώχεια ἢ μόλυνση τοῦ περι-

βάλλοντος—συνθήκες ποὺ ἀπειλοῦν νὰ καταποντίσουν τὴν Ἀμερικὴ. Ἡ ἀποτελεσματικότης αὐτοῦ τοῦ τρόπου διακυβερνήσεως ἔχει δίκαια ἐπαινεθῇ ἀπὸ τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον. Ἐν τούτοις τὸ σουηδικὸ πολίτευμα δὲν διαφέρει βασικὰ ἀπὸ τὸ ἀγγλικὸ ἢ ἐκεῖνο τῶν ἄλλων κρατῶν τῆς ἡπειρωτικῆς Εὐρώπης. Ἵσως εἶναι περισσότερο ἀποδοτικὸ, λιγότερο διεφθαρμένο καὶ πιὸ συγχρονισμένο, σὲ σύγκριση μὲ τὰ πολιτεύματα τῶν περισσοτέρων ἀπὸ τοὺς ἀνταγωνιστάς τῆς, ἀλλὰ πρέπει νὰ γίνῃ δεκτὸ πὼς αὐτὸ ὀφείλεται ἐν μέρει στὸ γεγονός ὅτι ἡ Σουηδία εἶχε γιὰ ἄρκετες γενεὲς λιγότερα προβλήματα (γιὰ παράδειγμα, καμμιὰ ἀνάμιξη σὲ πόλεμο μέχρι τὴς ἀρχῆς τοῦ 18ου αἰῶνα).

Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ, πνευματικὰ, χαρακτηρίζει ἐντονα τὴν σύγχρονη Σουηδία, κατὰ τὴ γνώμη μου, δὲν εἶναι ἡ προοδευτικὴ κοινωνικὴ δομὴ τῆς, οὐτε τὸ προσανατολισμένο στὴν εὐημερία πολίτευμα, ἀλλὰ ἡ πολιτιστικὴ τῆς ἀνάπτυξη (culture). Ἡ Σουηδία ἔχει μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ ἄρτιες κουλτοῦρες τοῦ κόσμου καί, βεβαίως, ἀνάμεσα στὶς σύγχρονες κοινωνίες, μὲ πολὺ μικρὰς ἀποκλίσεις (καὶ ἓνα ἀντίστοιχα ὑψηλὸ βαθμὸ ὁμοιότητος), πολὺ μικρὴ κοινωνικὴ ἀποδιοργάνωση, μικρὰς κατὰ περιοχὰς διαφορῆς, μεγάλη ἐθνικὴ καὶ πνευματικὴ ἐνότητα, κ.ο.κ. Μιὰ ἄλλη μαρτυρία, κατ' ἐξοχὴν ἐνδείξη τῆς ὁλοκληρωμένης κουλτοῦρας, ποὺ μπορεῖ νὰ προκαλέσῃ ἐκτίληξιν σὲ πολλοὺς Ἀμερικανούς, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν κοινωνιολόγων, οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἄλλα στερεότυπα «προοδευτικὸν σοσιαλιστικὸν εὐημεροῦντος κράτους», εἶναι τὸ γεγονός ὅτι ἀπὸ τὴ Σουηδία ἀπουσιάζουν, στὴν πράξιν, κινήματα ἀντι-κουλτοῦρας. Μάταια ψάχνει κανεὶς νὰ βρῇ κοινότητες, ἐπιδείξεις μιζικῆς συμπεριφορᾶς, ὅπως τὸ Woodstock, καὶ νοῦργια ὀρθοσκευτικὰ ρεύματα, μυστικισμό, ἀστρολογία, ἀντιμαχόμενες ομάδες, καλλιέργεια συναισθηματισμοῦ, ἀναρχικοῦς, οὐτε κἀν φανατικοῦς, hippies. Κάτω ἀπὸ αὐτὸ τὸ πρίσμα δὲν ὑπάρχει «ἀνθησι» στὴ Σουηδία. Ὑπάρχει βεβαίως ἓνας μικρὸς ἀριθμὸς ἀπὸ πολιτικοὺς ριζοσπάστες (κυρίως τῆς ἄκρας ἀριστερᾶς) ποὺ σπανίως εἶναι ταυτόχρονα πολιτιστικοὶ ριζοσπάστες. Ἡ πολιτικὴ ἀντίδρασις στὴ Σουηδία μέχρι στιγμῆς εἶναι κυρίως συντηρητικὴ.⁴

Ἡ ἀντι-κουλτοῦρα στὶς ΗΠΑ μπορεῖ νὰ συζητηθῇ ἐποικοδομητικὰ μὲ ἀναφορὰ στὶς δύο κύριες μορφές τῆς κοινωνικοπολιτιστικῆς «ἐνστάσεως»—προβλήματα στὸ χῶρον τῶν ἀξιών καὶ ἐννοιῶν καὶ προβλήματα στὸ χῶρον τῶν κοινωνικῶν σχέσεων. Ἡ ἀκρίσιον τῶν ἀξιών καὶ ἐννοιῶν» στὴν ἀμερικανικὴ ζωὴ ἔχει σὰ συνέπεια τὴν ἐξαρση τῶν ὀρθοσκευτικῶν ρευμάτων, τῆς ἀστρολογίας, τοῦ κινισμοῦ καὶ τοῦ ἀναρχισμοῦ, καθὼς καὶ τὴν ποικιλία τῶν πνευματικῶν

1. Τὸ 1972 τὸ 56% τοῦ σουηδικοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ ἐργάζονταν στὸν τομέα παροχῆς ὑπηρεσιῶν (ὁ ὁποῖος προορίζεται σὰν τομέας ἀπασχολήσεως, ξεχωριστὸς ἀπὸ τὸν ἀγροτικὸν, μεταλλευτικὸν, βιομηχανικὸν καὶ οἰκονομικὸν) σὲ σύγκριση μὲ περίπου 65% στὶς ΗΠΑ. Παρ' ὅλα αὐτὰ, μέσα στὸν τομέα παροχῆς ὑπηρεσιῶν στὴ Σουηδία, τὸ 63% ἐργάζεται στὴ δημόσια διοίκησι καὶ σὲ ἄλλες ὑπηρεσίες, σὲ σύγκριση μὲ περίπου τὸ 52% στὶς ΗΠΑ (Πηγὴ γ: «General Facts on Sweden», Stockholm: Σουηδικὸ Ἰνστιτούτο, Μάιος 1973).

2. Αὐτὸ ἴσως νὰ ἔχῃ ἀλλάξῃ μὲ τὴν ἀνατίμησι τοῦ δολλαρίου στὶς ἀρχὲς τοῦ 1974, ἡ ὁποία προκλήθηκε ἀπὸ τὴς ἀλγερινῶν συνενέσεις τῆς κρίσεως τοῦ πετρελαίου.

3. Γιὰ μερικὰ πρόσφατα παραδείγματα, βλέπε τὴν ὑπόσημειωσι 6 τῆς σελ. 408.

4. Μιὰ ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρουσα συζήτηση γιὰ τὴς σύγχρονες πολιτικὲς τάσεις στὴ Σουηδία εἶναι: «Polarization in Sweden» στὸ Steven Kelman, στὸ *The New Leader*, 10 Ἰουλίου 1972.

φαντασιώσεων καὶ κινήματων ποὺ συναντάει κανεὶς στὰ ἀμερικανικὰ κολλέγια. Ἡ ἀκρίθεια τῆς μαζικότητος δημιουργεῖ κοινότητες, εὐαίσθησια καὶ ἀντιμαχόμενες ομάδες, ἐπιδειξίμους μαζικῆς συμπεριφορᾶς, ὁμαδικοὺς γάμους, κτλ. Καμμιά ἀπ' αὐτὰς τὶς κρίσεις δὲν φαίνεται νὰ ὑπάρχῃ σὲ ὑπολογισμό βαθμοῦ στὴ Σουηδία.

Βρίσκεται κανεὶς στὸν πειρασμὸ νὰ χαρακτηρίσῃ τὴν τόσο ἀρτια κουλτούρα τῆς Σουηδίας ἀπλῶς σὰν ἓνα προϊόν τῆς μεγάλης ἐθνικῆς φυλετικῆς καὶ θρησκευτικῆς ὁμοιογένειας τοῦ σουηδικοῦ λαοῦ. Αὐτό, ἐν μέρει, εἶναι ἀλήθεια, ἀλλὰ τὸ πῶς σημαντικό γεγονός εἶναι τὸ ὅτι ἡ Σουηδία κατάφερε νὰ διατηρήσῃ τὴν ἀριότητα τῆς κουλτοῦρας τῆς, παρὰ τὶς σύγχρονες κοινωνικοοικονομικὰς τάσεις—ἀριότητα ποὺ ὑπογραμμίζεται ἀπὸ τὴν ἀσήμαντη παρουσία τῆς ἀντικουλτοῦρας. Γιατί ἡ μηδαμινότητα τῆς ἀντικουλτοῦρας, στὴ Σουηδία, ἔχει τόση σημασία; Ἀς ἐξετάσουμε τίς σοβαρὲς ἀμφισβητήσεις ποὺ προκαλεῖ αὕτη ἡ μηδαμινότητα στὶς ἐξῆς κοινὰ παραδεκτὰς θέσεις:

1) Ἡ ἀντικουλτοῦρα δημιουργεῖται καὶ εἶναι μιὰ φυσιολογικὴ ἀντίδραση στὸ ἀνάνθρωπο τῶν συγκεντρωτικῶν ὀργανισμῶν καὶ τῆς γραφειοκρατίας, τῆς προοδευμένης τεχνολογίας, τῆς ἐκλαϊκείσεως καὶ τοῦ ὀρθολογισμοῦ. (Αὐτὴ εἶναι μιὰ θέση σὲ ἐργασίες ἐπιστημόνων, ὅπως τοῦ Paul Goodman, τοῦ Charles Reich καὶ τοῦ Theodore Roszak.¹ Ἡ Σουηδία, ὅμως, εἶναι ἡ ἐπιτομή ἐνὸς λειτουργικοῦ ὀρθολογισμοῦ, ἐκλαϊκείσεως, προοδευμένης τεχνολογίας, μεγάλης κλίμακας γραφειοκρατίας καὶ συγκεντρωτικοῦ ἐλέγχου.)

2) Ἡ ἀντικουλτοῦρα δημιουργεῖται ἀπὸ «ἀσχυρὴ κυβέρνηση καὶ προγράμματα ἐδημερίας», ποὺ ἔχουν τὴ λαϊκὴ ὑποστήριξη καὶ ὑπονομεύουν τὴν ἠθικὴ ποιότητα τῶν νέων, στερώντας τους τὴ δυνατότητα νὰ βοηθήσουν τοὺς ἑαυτοὺς τῶν. (Αὕτη εἶναι ἡ γνώστη ἐπιχειρηματολογία τῶν Ἀμερικανῶν συντηρητικῶν, οἱ ὅποιοι ἐπίσης ἐπικροτοῦν ἐλαφρὰ τροποποιημένες μορφές τῶν τάσεων τῆς Νέας Ἀριστερᾶς.)

3) Ὅλες οἱ σύγχρονες κοινωνίες ἐξελέσονται βασικὰ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο. (Αὕτη εἶναι ἡ θέση ποὺ ἀφήνουν νὰ ὑπονοηθῇ ἐργασίες ὅπως τοῦ Etzioni, Ἡ ἐνεργὸς κοινωνία, καὶ τοῦ Parsons, Τὸ σύστημα τῶν συγχρόνων κοινωνιῶν. Ὅμως,² πὼς θὰ ἔξηγησούμε τίς ἐντυπωσιακὰ διαφορετικὰς πολιτιστικὰς καὶ πολιτικὰς ἀντιδράσεις τῶν Σουηδῶν καὶ τῶν Ἀμερικανῶν σὲ ἓνα παρόμοιο σύστημα κοινωνικῶν δορικῶν τάσεων;)

4) Ἀλλὰγὲς στὴν κοινωνικὴ δομὴ καθορίζουν σὲ μεγάλο βαθμὸ ἀλλαγὰς στὴ δομὴ τῆς κουλτοῦρας.

(Αὕτη εἶναι κοινὴ θέσις³ τόσο μαρξιστῶν ὅσο καὶ μὴ μαρξιστῶν κοινωνιολόγων.)

Δὲν ἐπιθυμῶ νὰ ἀναπτύξω περισσότερο αὐτὰς τὶς θέσεις ἐδῶ, ἐπειδὴ, κατὰ τὴ γνώμη μου, ὑπάρχει κάτι ἀκόμα πῶς σημαντικό ὁσον ἀφορᾷ τὴ διαμόρφωση τῆς σουηδικῆς κουλτοῦρας· αὐτὸ δὲν ἔχει σχέση μὲ τὴν ἀριότητα τῆς κουλτοῦρας, ἀλλὰ μὲ τὸ χαρακτήρα τῆς—τὶς ἀξίες καὶ τὶς ἰδέες πᾶνω στὶς ὁποῖες ἡ σουηδικὴ κουλτοῦρα στηρίζεται, καὶ εἶναι σὲ τόσο ὑψηλὸ βαθμὸ ὁλοκληρωμένη. Ὁ Bell ἔχει περιγράψει τὴν ἀστικὴ κοσμοθεωρία του ὡς: «ὀρθολογιστικὴ, ρεαλιστικὴ, πραγματιστικὴ, ὄχι μαγικὴ, μυστικιστικὴ ἢ ρομαντικὴ· ἐμφαση στὴ δουλειὰ καὶ λειτουργικότητα, φροντίδα γιὰ τὴ συγκράτηση καὶ τὸν ἔλεγχο τῶν ἡθῶν καὶ τῆς συμπεριφορᾶς».⁴ Λίγες λέξεις θὰ μπορούσαν νὰ περιγράψουν πιστότερα τίς ἀξίες ποὺ κυριαρχοῦν στὴ σουηδικὴ κουλτοῦρα σήμερ! Συνεχίζοντας ὁ Bell λέγει, ἀναφερόμενος στὶς ΗΠΑ, «σήμερα τόσο στὸ δόγμα ὅσο καὶ στὸν τρόπο ζωῆς οἱ ἀντι-μουρξῶν ἔχουν ὑπερσχύσει» (ἡ ὑπογράμμιση δική μου).⁵

Τὸ ἀξιοσημείωτο στὴ Σουηδία (μήπως εἶναι καὶ ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο ἡ Σουηδία παραβλέπεται;) εἶναι ὅτι ἐκεῖ ἔχουν ὑπερσχύσει οἱ μουρξῶν. Ἡ σύγχρονη σουηδικὴ κοινωνία ἀντιπροσωπεύει τὸ θρίαμβο τῆς μουρξουαξίας! Οἱ ἀξίες τῆς σεαςίας τάξεως δὲν εἶναι ἀντικείμενο ἐμπαιγμῶν, ἀνεκδότων καὶ σκαπτικῶν θεωριῶν, πρᾶγμα ποὺ τόσο συχνὰ συμβαίνει μεταξὺ τῶν Ἀμερικανῶν διανοουμένων. Ἀντίθετα, οἱ ἀξίες αὐτὲς κυριαρχοῦν τόσο στὴν κοινωνικὴ συμπεριφορὰ ὅσο καὶ στὴ διάνοηση.

Ἀπὸ ποιά ἀποψη τῆς Σουηδίας ἀντιπροσωπεύει μιὰ μεσοαστικὴ κοινωνία; Πρῶτα-πρῶτα ἡ Σουηδία εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς κοινωνίες ποὺ ἔχουν κατ' ἐξοχὴν ἐπικεντρωτὴν τὴν οἰκογένεια—ὁ θέσις τῆς οἰκογένειας εἶναι μιὰ ἐπικρατοῦσα πολιτιστικὴ ἀξία. Περισσότερο ἀπὸ δπουδῆποτε ἄλλου λαμβάνεται μέριμνα γιὰ τίς μητέρας καὶ τὰ παιδιά, καὶ οἱ πατέρες διαδραματίζουν πολλὸ πῶς ἐνεργὸ ρόλο στὴν οἰκογένεια ἀπὸ ὅ,τι στὶς ΗΠΑ. Τὸ χάσμα τῶν γενεῶν εἶναι ἐκπληκτικὰ μικρὸ, οἱ περισσότεροι Σουηδοὶ διαθέτουν ἓνα δεύτερο σπῆτι (ἐνα ἐξοχικό), ὅπου συγκεντρώνεται δλόκληρὴ ἡ οἰκογένεια (ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ πόσο τὰ μέλη τῆς κατοικοῦν μακριὰ τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο τὸ χειμῶνα), κοινότητες καὶ οἰκισμοὶ προγραμματίζονται μὲ πρωταρχικὴ βάση τὴν οἰκογένεια καὶ τὸ παιδί, ἡ ἐργασία ρυθμίζεται κατὰ τέτοιο τρόπο ὥστε νὰ μὴν ἐπεμβαίνει ἀρνητικὰ στὴν οἰκογενειακὴ ζωὴ. (οἱ ἐργασίες σταματοῦν ἑνωρίς, οἱ διακοπὲς εἶναι

3. Παρ' ὅλα αὐτὰ ἡ «θέσις» ὑπογράφεται κατηγορηματικὰ ἀπὸ τὸν Bell στὴν τελευταία του συνεισφορά στὴ συζήτηση γιὰ τὴ μεταβιομηχανικὴ κοινωνία. *The Coming of Post-Industrial Society*, ἐνθ' ἄνωκ., σελ. 112-119.

4. «The Cultural Contradictions of Capitalism», *The Public Interest*, 21, Fall, 1970, σ. 35.

5. Αὐτόθι.

1. Paul Goodman, *Utopian Essays and Practical Proposals* (Νέα Ὑόρκη: Vintage Books, 1964), Charles Reich, *The Greening of America* (Νέα Ὑόρκη: Random House, 1970), Theodore Roszak, *The Making of a Counter Culture* (Garden City, Νέα Ὑόρκη: Anchor Books, 1969).

2. Ἐνθ' ἄνωκ.

μακροχρόνιες, υπάρχει ελαστικότητα στη μερική απασχόληση), το ποσοστό των μοιχειών είναι προφανώς πολύ χαμηλό, ή κυβέρνηση έχει ειδικό τμήμα για τήν οικογένεια, κτλ.

Κατά δεύτερο λόγο, ή κουλτούρα στη Σουηδία κυριαρχείται από ένα ενδιαφέρον για καθαριότητα και τάξη. Οί Σουηδοί είναι προφανώς οί πιο καλοντυμένοι άνθρωποι στον κόσμο (αν και χωρίς υψηλή αίτηση της μόδας), οί πιο καθαροί και οί πιο φροντισμένοι.

Τό σουηδικό σπίτι είναι χαρακτηριστικά άσπρο, οί πόλεις και οί οικισμοί διατηρούνται σέ εξαιρετικά καλή κατάσταση και ή έξοχη δέν έχει σχεδόν καθόλου σκουπίδια.

Κατά τρίτο λόγο, ό νόμος και ή τάξη δέν αποτελούν μέσον χρησιμοποιούμενο μόνο για τόν όρισμό των «άντιδραστικών», όπως χρησιμοποιούνται από πολλούς φιλελεύθερους και τούς περισσότερους ριζοσπάστες στις ΗΠΑ.

Όλοι οί Σουηδοί αντιμετώπιζουν μέ μεγάλη σοβαρότητα τό νόμο και τήν τάξη. Οί κοινωνικές παρεκκλίσεις τούς απασχολούν σοβαρά και συχνά κατηγορούνται ότι είναι ήθικά αυτάρεσκοι και ότι πιστεύουν πως έχουν πάντα δίκιο, οί άστυνομοί ει- ναι γερά έξοπλισμένοι και ύποστηρίζονται σθεναρά: και όσον άφορα τήν άγωγή των παιδιών δίδεται πολύ μεγαλύτερη έμφαση από ό,τι στις ΗΠΑ στό θέμα της συνεργασίας και στην εκμάθηση μι- ας κοινωνικά υπεύθυνης συμπεριφοράς.

Τέταρτο, ό Σουηδός είναι συναισθηματικά πολύ συγκρατημένος (καταπιέζεται θάλεγε κανείς), είναι προνοητικός (θάλεγε κανείς υπερ-κομφορμιστής), επιφυλακτικός και κατά κάποιο τρόπο παθητικό στοιχείο. Ό ιδανικός σουηδικός χαρακτήρας (κυρίως για τούς άνδρες) είναι *tyst och lugn* (ήσυχος και ήρεμος).

Πέμπτο, οί Σουηδοί είναι οί περισσότεροι άντι-από μεταξή των βιομηχανικών και μεταβιομηχανικών κοινωνιών. Λίγοι είναι οί Σουηδοί που θέλουν να μένουν στη Στοκχόλμη, έστω κι αν αυτή κατατάσσεται ανάμεσα στις πιο πρόσφορες για διαμονή πόλεις στον κόσμο. Προτιμούν μι- α όσο τό δυνατόν μικρότερη πόλη. Ή σουηδική λαϊκή παράδοση παραμένει ακόμη ζωντανή (λέγεται ότι κά- θε Σουηδός λαχταράει να γυρίσει πίσω στό μικρό κόκκινο σπίτι στό δάσος). Τό πιο συνηθισμένο (και προφανώς δημοφιλές) ψυχαγωγικό πρόγραμμα στην τηλεόραση δέ μοιάζει μέ τίποτα τόσο πολύ όσο μέ τό «Lawrence Welk Show».

Έκτο, υπάρχει ή αίσθηση της αξιοπρέπειας και της ευγένειας. Οί Σουηδοί είναι κατά κανόνα ευγενείς, πηγαίνουν λουλούδια όταν είναι προσκαλεσμένοι σ' ένα φιλικό σπίτι, είναι συνεπείς στό ραντεβού τους, κατ' έξοχην προσεκτικοί οδηγοί, και είναι σπάνιο ν' ακούσεις ένα Σουηδό να μιλάει άπρεπα για κά- ποιο πράσι από τήν πλάτη του· οί βλάσφημοι, σχε- τικά, είναι πολύ λίγοι.

Ό κατάλογος αυτός θα μπορούσε να συνεχισθή επί πολύ. Προσπάθησα, προφανώς, να αναφερθώ σέ αξίες της μεσαίας τάξεως, που έχουν γίνει ό στό- χος της μεγάλης αντιπάθειας (ή, τουλάχιστον, της αδιαφορίας) από μεγάλο τμήμα της άριστερής διανοήσεως στις ΗΠΑ.

Στό έρώτημα για τή σημασία της σουηδικής κουλ- τούρας για τήν κοινωνική σκέψη στις ΗΠΑ μπορεί τώρα να δοθή πληρέστερη άπάντηση. Ή άπάντηση, κατά τή γνώμη μου, άπευθύνεται κυρίως σέ μερικές από τις βασικές θέσεις τόσο της Άριστερής όσο και της Δεξιάς στην Άμερική. Πρώτα, ή Άριστερά: Πολλοί Άμερικανοί ριζοσπάστες πιστεύουν ότι οί λύσεις στα άμερικανικά προβλήματα δέν είναι θέμα μόνο ριζοσπαστικής πολιτικής άλλαγής, αλλά επίσης ρι- ζοσπαστικής άλλαγής στην κουλτούρα. Ό πολιτικός σοσιαλισμός δέν είναι άρκετός. Πολλοί Άμερικανοί ριζοσπάστες κλίνουν προς τήν άντι-κουλτούρα (αν δέν είναι στην πραγματικότητα οί ίδιοι μέλη της), έπειδή αυτή άπεχθάνεται τόν ανόμο και τήν τά- ξη», τόν άθεσμό της οικογένειας, τήν «ήθική», τούς καταπιεστικούς θεσμούς, τούς περιορισμούς στην έλεύθερη συμπεριφορά, κτλ. Ψάχνουν για ένα σύ- στημα αξιών και τρόπο ζωής, μέ στόχο τήν ήδονή και τόν όφελιμισμό.

Και όμως ή σουηδική έμπειρία προσφέρει μι- α σφ- ή ένδειξη ότι ή άπάντηση βρίσκεται στην αντίθε- τη κατεύθυνση—ό ιδανικός τρόπος ζωής δέν βρί- σκεται προς τά εμπρός, προς τήν κατεύθυνση της άντι-κουλτούρας, αλλά προς τά πίσω, προς τήν κα- τεύθυνση της κουλτούρας των μουρζουά. Λόγω της μοναδικότητας της πολιτικής και κοινωνικής δια- μορφώσεως της άμερικανικής ζωής, ή Άριστερά στην Άμερική τείνει να πιστέψη πως ή θέση της κουλτούρας των μουρζουά και ή ριζοσπαστική πο- λιτική θέση είναι αντίθετες. Αυτό στην πραγματικό- τητα είναι ίσως μι- α από τις μεγαλύτερες τραγωδίες της Άριστερής στην Άμερική, τόσο στη διάνοηση όσο και στην καθημερινή ζωή—ή Άριστερά χάνει έδαφος από πολιτική άποψη έπειδή από πολιτιστική κινείται προς λανθασμένη κατεύθυνση—μι- α κα- τεύθυνση δηλαδή που άπομακρύνει παρά προσεγγί- ζει τόν ιδανικό τρόπο ζωής. Αυτό μάς βοηθάει επί- σης να έρμηνεύσουμε τή συνεχή ακρίση αξιών» στην άμερικανική Άριστερά—τή έλλειψη άποτελεσμα- τικότητας μέ έμφαση μόνο στα μέσα, τις κατά και- ρούς ιδεολογικές διαμάχες και τις αντιθέσεις με- ταξύ των διαφόρων φατριών. Ή περίπτωση της Σουη- δίας μάς λέει ότι ό ιδανικός τρόπος ζωής δέν είναι εκείνος της Νέας Ύόρκης ή του San Francisco, ή κουλτούρα του Broadway, ή έλλειψη του Esalen In- stitute ή ή εκπαίδευση του Summerhill. Όύτε οί σύγ- χρονοι κοινωνικές τάσεις «άπαιτούν», άλλωστε, αυ- τούς τούς πολιτιστικούς επαναπροσδιορισμούς.

Όστόσο δέν υπάρχει λόγος να χαυρόμαστε, σ' αυτό τό σημείο, από τήν πλευρά της συντηρητικής μερί-

δας τῶν Ἀμερικανῶν. Πρέπει νά ἀναρωτηθοῦμε ἀκόμα: *Γιατί* ἡ μεσαία τάξη, τὸ σύστημα τῆς κουλτούρας τῶν μπουρζουά, ἔχει «κερδίσει» στὴ Σουηδία, ἐνῶ ἔχει «χάσει» στὶς ΗΠΑ; Ἡ ἀπάντησις πρέπει νά θεωρηθῇ σὰν μιὰ μεγάλη εἰρωνεῖα γιὰ τοὺς Ἀμερικανούς. Διότι στὴ Σουηδία ἡ κουλτούρα τῶν μπουρζουά προστατεύεται καὶ ὑποθάλπεται ἀπὸ μιὰ ἰσχυρὴ σοσιαλιστικὴ κεντρικὴ κυβέρνησι! Περισσότερο ἀπὸ σαράντα χρόνια ἡ σουηδικὴ κυβέρνησις ἔχει ἐνεργῶς ἐπιδιώξει νά γαλουχῇ τὴ μεσαία τάξη μὲ τίς ἀξίες τοῦ θεσμοῦ τῆς οἰκογένειας, τῆς ἀξιοπρέπειας καὶ εὐγένειας, τοῦ νόμου καὶ τῆς τάξεως, τῆς καθαρότητος, κτλ. Πράγματι αὐτὲς συγκαταλέγονται μεταξὺ τῶν ἀξιῶν στὶς ὁποῖες ἔχει ἀποδοθῇ ἡ μεγαλύτερη σπουδαιότητα.

Στὶς ΗΠΑ δὲν ὑπῆρξε τέτοια προστασία. Νομίζω ὅτι ὁ Bell ἔχει δίκιο ὅταν λέη ὅτι ἡ ραγδαία ἐξέλιξι τῶν καπιταλισμῶ ἐσπείρε τοὺς σπόρους τῆς καταστροφῆς του: «Ἡ μαζικὴ παραγωγὴ καὶ ἡ μαζικὴ κατανάλωσις (καπιταλισμός) κατέστρεψαν τὴν προτεσταντικὴ ἠθικὴ, ὑποκινώντας μὲ ζήλο ἓνα ἡδονιστικὸ τρόπο ζωῆς... Τὸ ἀνερχόμενο βιοτικὸ ἐπίπεδο καὶ ἡ χαλάρωσις τῶν ἠθῶν ἔγιναν στόχοι γιὰ τὸν προσδιορισμὸ τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας».¹ Ἐκεῖνο πού ὁ Bell ἀπέτυχε ἐν τούτοις νά ἀποδείξη, καὶ ἐκεῖνο πού ἡ σύγκρισις μεταξὺ τῶν δύο περισσότερο οἰκονομικὰ προηγμένων κοινωνιῶν τοῦ κόσμου ἀποδεικνύει εἶναι ὅτι *ὁ μόνος τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο οἱ ἀξίες τῆς μεσαίας τάξεως εἶναι δυνατόν νά ἐπιζήσουν στὶς σύγχρονες κοινωνίες εἶναι μέσω ἐνὸς ἐδημεροῦντος κρατικοῦ σοσιαλισμοῦ*. Αὐτό, νομίζω, εἶναι τὸ πιὸ σπουδαῖο μάθημα γιὰ τοὺς Ἀμερικανούς, τόσο τῆς Δεξιᾶς ὅσο καὶ τῆς Ἀριστεράς, πού προκύπτει ἀπὸ τὴ σουηδικὴ ἐμπειρία. Πέρα ἀπὸ τοῦ νά εἶναι ἀντίθετοι ἢ πολιτιστικὰ ἀνταγωνιστικοί, ὁ σοσιαλισμός καὶ ὁ τρόπος ζωῆς τῆς μεσαίας τάξεως εἶναι ἀνεπόσπαστα συνδεδεμένοι μεταξὺ τους σὰν παράμετροι τοῦ ἰδανικοῦ τρόπου ζωῆς.

Υπάρχουν ὀρισμέναι ἀσαφεῖς σημεῖα ὅσον ἀφορᾷ τῇ Σουηδίᾳ, τὰ ὁποῖα θὰ πρέπει νά ἀποσαφηνισθοῦν.

Μερικὲς ἀξίες τίς ὁποῖες συσχετίζουμε μὲ τὴ μεσαία τάξη δὲν βρίσκονται στὸ κέντρο τῆς σουηδικῆς κουλτούρας. Οἱ Σουηδοὶ εἶναι κατὰ κάποιο τρόπο λιγώτερο ἀποδοτικοὶ καὶ φιλόπονοι ἀπὸ ὅ,τι ἡ μεσαία τάξη σὲ ἄλλα κράτη (δὲν ὑπάρχει ὁ ἴδιος συναγωνισμός, καὶ τείνουν νά ἀναγνωρίζουν τὸ προβάδισμα στὶς οἰκογενειακὲς δραστηριότητες), οἱ αὐστηροὶ ἠθικοὶ κανόνες γιὰ τὸ σὲξ ἔχουν ἐξασθενήσει καὶ ἀτονήσει (παρ' ὅλα αὐτὰ, τὸ αἶσθημα τῆς κοινωνικῆς εὐθύνης ὅσον ἀφορᾷ τὸ σὲξ εἶναι πολὺ μεγαλύτερο ἀπὸ ὅ,τι στὶς ΗΠΑ) καὶ ὁ ἀτομικισμός μὲ τὴν ἐννοία τοῦ ἐνδιαφέροντος γιὰ τὴ δημιουργία προσωπικῆς περιουσίας δὲν εἶναι ἰσχυρός. (Ὡστόσο ἐπικρατεῖ ἀπόλυτα ὁ σεβασμός τῆς ἀτομικῆς καὶ οἰκογενειακῆς ζωῆς). Ὁ χρόνος, ἡ μεταβαλλόμενη κοινωνικὴ δομὴ καὶ τὸ Σοσιαλδημοκρατικὸ Κόμμα ἔχουν ἀδιαμφισβήτητα ἀφήσει ἀνεπηρέαστη τὴν κουλτούρα τῶν Σουηδῶν μπουρζουά τοῦ 19ου αἰῶνα. Πρέπει ἐπίσης νά προστεθῇ ὅτι μερικὰ ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς σύγχρονης σουηδικῆς κουλτούρας, ὅπως ἡ σεξουαλικὴ ζωὴ, διογκώνονται σὲ ὅλες τοὺς τίς διαστάσεις ἀπὸ τὸν κεφαλαιοκρατικὸ τύπο.

Ἐπὶ πλέον ἡ Σουηδία βρίσκεται σὲ μεταβατικὸ στάδιο. Οἱ κυριώτερες πολιτικὲς θεωρίες γιὰ τὴν ὥρα στὴ Σουηδία εἶναι συντηρητικὲς—θεωρίες γιὰ νά ἐμποδίσουν κάθε μορφὴ κοινωνικῆς ἢ πολιτιστικῆς κατὰπτωσης, πού χαρακτηρίζει τίς ΗΠΑ. Ἐνῶ τὸ ἐπίκεντρο αὐτῶν τῶν θεωριῶν εἶναι ἀρκετὰ ἀσαφές, ἔχουν ἐν τούτοις πραγματοποιηθῇ ἀρκετὲς ἀλλαγὲς στὴ σουηδικὴ ζωὴ στὸ διάστημα τῆς περασμένης δεκαετίας, πού προκαλοῦν ἀνησυχίες γιὰ τὸ μέλλον τῆς κοινωνίας. Ἰσως ἡ Σουηδία βρίσκεται τώρα στὴ «χρυσὴ ἐποχὴ της»—μιὰ αἰσιόδοξη ἀλλὰ προσωρινὴ ἐξισορρόπησις ἀξιών.

Ὡστόσο, εἶναι ἀρκετὸ ἐδῶ νά ἀρχίσουμε νά τοποθετοῦμε τὴν πρόσφατὴ ἱστορίαν τῆς Σουηδίας στὰ πλαίσια τοῦ ρεύματος πού ἐπικρατεῖ στὴν ἀμερικανικὴ ἐπιστημονικὴ (καὶ ἰδιαιτέρως κοινωνιολογικὴ) σκέψιν. Καὶ ἐφ' ὅσον ἡ Σουηδία δὲν εἶναι μόνον ἡ πιὸ προηγμένη κοινωνία στὸν κόσμον, ἀλλὰ, ἴσως, καὶ ἡ καλύτερη τοῦ κόσμου, τὰ διδάγματα τῆς Σουηδίας δὲν πρέπει νά συνεχίσουν νά ἀγνοοῦνται.

1. *The Coming of Post-Industrial Society*, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 477.